

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Koho, Satu

Title: Hyväskikäytetyn lapsen paikka ja maisema Maria Peuran romaanissa On rakkautes ääretön

Year: 2014

Version: Published version

Copyright: © Tekijä & Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 2014.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Koho, S. (2014). Hyväskikäytetyn lapsen paikka ja maisema Maria Peuran romaanissa On rakkautes ääretön. In T. Saresma, & S. Jänntti (Eds.), *Maisemassa : sukupuoli suomalaisuuden kuvastoissa* (pp. 159-190). Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 115. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5677-6>

HYVÄKSIKÄYTETYN LAPSEN PAIKKA JA
MAISEMA MARIA PEURAN ROMAANISSA
ON RAKKAUTES ÄÄRETÖN

Satu Koho

Minä piirrän hiekkaan ympyrän ja menen sen keskelle seisomaan. Siinä on raja, jota ukki ei saa ylittää. Nyt leikitään minun säännöilläni. Ukki ei saata tulla ympyrään, minun ympyrääni. (ORÄ, 9.)

Maria Peuran esikoisromaani *On rakkautes ääretön* (2001) on kuvaus lapsen kohdistuvasta raa'asta henkisestä ja fyysisestä väkivallasta: inestistä ja pedofiiliasta.¹ Minäkertoja, noin seitsemänvuotias Saara, on viety isovanhempiensa luokse siksi ajaksi, kun hänen vanhempansa ”korjaavat kotia” – tilallinen ilmaus kätkee taustalleen vanhempien alkoholiongelmät. Mummolassa Saarasta tulee seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan uhri. Tapahtumat ajoittuvat pääosin tytön ensimmäistä kouluvuotta edeltävään kesään sekä sen jälkeiseen syksyyn ja päättyvät huostaanottoon, toipumisprosessin kynnykselle. Lapsen näkökulmasta kerrottujen lukujen kanssa vuorottelevat harvakseltaan luvut hyväksikäyttäjän, ukin, fokaloimana. Kutsun ukkia hyväksikäyttäjäksi, vaikka ”hyvän käytön” sijaan kyse on väkivallasta lasta kohtaan.²

Paikallistan tarkasteluni hyväksikäytetyn lapsen representoituun tapaan olla maailmassa, en niinkään romaanissa Kiekeröksi nimetyn kylän topografiseen ympäristöön, jonka voisi dialogiin ja ukin sisäiseen puheeseen tyylitellyn murteen perusteella sijoittaa kirjailijan omiin lapsuus- ja nuoruusmaisemiin Tornionlaaksoon³. Kysyn, kuinka minäkertoja Saara hahmottaa ja hallitsee tilaa. Millaisia ovat esitykset hänen maisemastaan? Tulkintani keskiöön nostan ympyrät ja rajat, joita piirtey tai pitäisi piirteyä. Aloitan turvatomuuden käsittelyllä. Jatkan tarkastelemalla ruumista pelon ja häpeän täyttämänä paikkana. Avaan myös kertomuksen uskonnollista

kehystä, joka sekin on eräänlainen ympäristö, sekä pohdin luontoa ja mielikuvitusmaailmaa Saaran pako- ja lohtupaikkana.

Tulkitsen topofilian ja topofobian esityksiä sekä tilallisia siirtymiä. Yi-Fu Tuan (1990, esim. 93, 247) tarkoittaa topofilialla ihmisen ja paikan välistä vahvaa yhteenkuuluvuutta ja positiivista tunnesidosta, jolloin paikka tunnetaan turvalliseksi ja omaksi – paikkaa rakastetaan. Topofobia on sen vastakohta ja yhdistyy paikkaan liitettyihin kielteisiin tunteisiin; Hille Koskelaan (2009) viitaten väitän, että pelko on yksi vahvimmista paikan kokemista muuttavista tunteista. Tilallinen siirtymä eli spatiaalinen transsendenssi hävittää ajan paikkojen väliltä ja ylittää kokijan konkreettisen sijainnillisuuden. Vaikka kokija on ruumiillisesti läsnä tietyssä paikassa, hän siirtyy mielikuvituksensa lennättämänä toisaalle. Siirtymän suunta voi olla projektiivista, tulevaan astumista, tai reflektiivistä eli palautumista menneisiin, jo elettyihin ympäristöihin. (Karjalainen 2003, 18; vrt. Porteous 1990, 87–104.) Tarkastelen lisäksi teoksessa esitettyä elämismaailmaa⁴, jolla tarkoitan tuttua, aistein havaittua mutta silti lähes huomaamattomaksi jäävää ympäristöä eli maailmaa sellaisena, millaisena ihminen sen yleensä päivittäin kohtaa. Vaikka arkinen elämismaailma pysyy tuttuutensa vuoksi ”näkyttömänä”, se on samalla erottamaton osa kokijaansa. (Koho 2008a, 27.)

Tarkastelukulmani perustuu humanistis-kulttuurisen maantieteen tapaan korostaa paikan ja maiseman *elämistä*. Paikkasuhteet ovat ruumiillisesti ja moniaistisesti koettuja tunnetiloja, jolloin paikkakokemus muodostuu suurelta osin henkilökohtaisista muistoista, odotuksista, merkityksistä ja tunteista: sisä- tai ulkopuolisuudesta, osallisuudesta tai sivullisuudesta. (Relph 1976, 51–55; Koskela 1994, 58; Koho 2008a, 22–23.) Myös maiseman käsittämisenä havaittajansa subjektiivisena luomuksena ja synesteettisenä ympäristökokemuksena – osallistummehan maisemaan paitsi liikkumalla ja aistimalla, myös tuntemalla ja tulkitsemalla. Luonto aktivoi aistit, joiden havainnot liittyvät muistoihin erilaisista eleyistä hetkistä. Arnold Berleant (1992, 28–29) korostaakin, kuinka luonnossa liikkuminen on täyteläistä kaikkien aistien juhlaa ja mais-

makokemus eri aistimusten sulautuma. Aistimellisuuden lisäksi tähän kokemukseen kuuluvat affektit ja esteettisyys.

Vaikka maisema on havainnonvarainen objekti, se ei koskaan näyttäydy eikä tunnu samanlaisena vaan saa merkityksensä koki- jansa kautta ja on näin inhimillinen tuote (Paasi 1983, 104; Koho 2008a, 33). Lähestyttäessä maisemaa tällaista perspektiivistä se ei ole kaukonäkymä⁵, josta voi kantautua ääniä, tuoksuja ja haptisia aistimuksia, vaan sitä tulkitaan kokemuksellisenä ilmiönä. Mielen maisema on kaikkein henkilökohtaisinta maiseman tulkintaa. Se ei ole välttämättä jaettavissa, vaan jotakin yksityistä sisällämme. Artikkelissani pohdin, millainen on tarkastelemani teoshenkilön, hyväksi käytetyn lapsen, kokemuksellinen maisema *tunteiden tilana* ja kuinka tämän kerronnallisen maiseman merkitys rakentuu.

Laajennan tutkimusnäkökulmaani feministiseen maantietee- seen, joka on herkkä alistaville positioille ja eroille analysoides- saan sukupuolten tiloja ja liikkumista sekä paikkojen hallintaan liittyvää vallankäyttöä ja väkivallan ympäristöjä, joihin kuuluvat myös ihmisten väliset suhteet, asenteet ja ajattelumallit (Koske- la 1994, 4–5; vrt. Rose 1993, 141). Tarkastellessani rajoja, emo- tionaalista etäisyyttä ja uhriuttavaa valtaa tutkin myös ”tilapuoli- suutta”, joka tarkoittaa itsensä uhatuksi kokevan rajattua suhdet- ta liikkumiseen ja yleensä olemiseen (Koskela 1997, 73–86; Koho 2008b, 63). Yhdistelen tarkasteluuni etenkin sosiaalityön ja sosiaa- lopsykologian väkivalta- ja häpeätutkimusta. Tekijyyden sijaan ko- rostan kokijuutta.

Tavoitteenani on jäsentää kaunokirjallisuuden kautta läheissuh- teiden, seksuaalisuuden, vallankäytön ja moraalien kulttuurista to- dellisuutta sekä osallistua siihen sukupuolen ja väkivallan yhdistä- vään monitieteiseen tarkasteluun, joka käynnistyi Suomessa vasta niinkin myöhään kuin 1990-luvulla. Korostettakoon vielä, että koh- teenani on fiktio, ei siis dokumentaatio lapsen seksuaalisesta hy- väksikäytöstä. Tutkijana hakeudun tähän representoituun väkival- lan ympäristöön siksi, että uskon kaunokirjallisuuden voivan an- taa äänen vaiennetulle toiseudelle ja avaavan tietä sellaisten tun- teiden tilojen ja paikkakokemusten äärelle, jotka reaali maailmassa

saattavat olla lukijalle vieraita, jopa piilotettuja. Kaunokirjallisuus on yksi metodologinen perspektiivi siihen, kuinka ihmiset kokevat maailmansa (Tuan 1978, 194; Ridanpää 2005, 9).

Emotionaalinen etäisyys ja tilalliset siirtymät

Romaanin Saara pelkää hylätyksi tulemista ja takertuu siksi ukkiin, hyväksikäyttäjäänsä. Hänen alkoholiongelmaiset vanhempansa ovat kykenemättömiä huolehtimaan lapsestaan, joten he ovat vieneet tytön mummolaan määrittelemättömän pitkäksi ajaksi eli hylänneet hänet kertaalleen. Kenties koti on joskus ollut kunnossa, sillä sahanpurujen tuoksu nostaa Saaran mieleen paikan, jossa hymyilevä isä pilkkoo polttopuita ja äiti hoitaa hyräillen puutarhaa. Tuo mennyt edustaa kotoisuutta, johon kaltoin kohdeltu lapsi kaipaa nykyisyydessään. Roland Barthes (1985, 46) esittääkin, että kotoisuuden voisi tulkita haluksi samaistua siihen, jossa kerran on ollut. Kovasti kaipaamansa äidin sylin Saara tavoittaa tilallisessa siirtymässä (spatiaalisessa transsendenssissa) orientoitumalla menneisyyteen, imeväisikänsä ja varhaislapsuutensa symbioottiseen tilaan, hyväksyvään vastavuoroisuuteen: ”Äiti laittaa nännin suuhuni ja juon lämpöistä makeaa maitoa, joka tekee minut onnelliseksi ja sitten väsyneeksi” (ORÄ, 46). Lohtua ja turvaa tarjoavan paikan luonne muuttuu, minkä kertomuksen kontekstissa voisi ajatella aiheuttavan alkoholin myrkyttämä äidinmaito: ” – [ä]iti ei ota nänniä pois ja maito suihkuu. Tulee paha, oksettava olo.” (Mt., 47.)

Reaalimaailmassaan Saara pääsee vain hetkeksi äitinsä syliin vanhempien vieraillessa mummolassa. Isä on niin ”väsynyt”, ettei edes jaksa puhua. Äidin kasvot vääntyvät hymyn sijasta rumaan irtävyyteen, mutta Saaraa se ei haittaa, vaan hän painautuu lujasti tultulta tuoksuvaa rintaa vasten. Humalaisetkin vanhemmat ovat tytölle rakkaita, eikä hän haluaisi päästää näistä irti. Jälkeenpäin ukki ja mummo siunailevat vanhempien vierailua Saaran kuulleen – aivan kuin tyttö ei olisi paikalla kuulemassa. Hän on heille sivullinen, jota ei tarvitsekaan huomioida.

Läheissuhteisiin kuuluvat kiintymyksen, huolenpidon, vastavuoroisuuden ja yhteenkuulumisen odotukset, mutta Saaran kohdalla nämä täyttyvät huonosti. Vanhempi ei ole läsnä, saatavilla ei ole edes hänen turvallisen tuoksuista yöpaitaansa silloin, kun lapsi kaipaisi suojaa kaikkein eniten: ”Käsken yöpaidan tulla nyt, kietoutua ympärilleni, ottaa kivun pois, peittää kivun” (mt., 13). Saara haluaisikin nukkua siihen asti, kunnes hänellä olisi koti, jossa aikuisen kiltteyttä ei tarvitse ansaita, kuten mummolassa tarvitsee. Tyttö ajattelee: ”Jos olen ukille kiltti, hän ei ikinä hylkää minua” ja ”Jos minä haukun ukkia, tulee minusta paha” (mt., 9). Mutta kiltti ja hyvä on oltava ennen kaikkea siksi, että äiti ottaisi hänen takaisin, sitten joskus, sillä kotiin pääsy on keskeinen Saaran olemassaoloa ohjaava tavoite (vrt. Jäntti 2012, 338). Nykyhetken turvattomuus laukaisee Saarassa tilallisen siirtymän tulevaan, ja koti pois-
saolevanakin on läsnä hänen maisemassaan:

Saan mennä uuteen kotiin aamupalalle ja käpertyä äidin unentuoksuiseen kainaloon. Saan nuuskia äitiä, rakasta pehmeätä turvallista äitiä.

Minun ei tarvitse tehdä äidille palveluksia. Minun ei tarvitse tehdä mitään muuta kuin hengittää äidin tuoksua sisääni. (ORÄ, 50.)

Joskus, ”silloin kun koti oli juuri mennyt rikki”, Saara muistaa mummon pitäneen häntä sylissään. Mutta enää lapsi ei ole mummolle samalla tavalla olemassa: Saaran halutessa syliin mummo vain katsoo tuimasti muualle. Tytön koettaessa saada huomiota osakseen esimerkiksi ryystämällä äänekkäästi mummo ei noteeraa tätä vaan kävelee ohi. Huomiota heruu tytölle vain silloin, kun tämä tekee mummon mielestä jotain väärin. Saara epäilee, ettei mummo osaa rakastaa muita kuin lehmiä ja ukkia silloin, kun tämä nukkuu. Tyttö haluaisikin muuttua Ruusu-lehmäksi, jotta mummo osoittaisi edes hieman hellyyttä, ehkä jopa suukottaisi nenänpäähän. Välittämisen ja lämmön osoituksia ei juuri heru, mistä Saara soimaa itseään:

Likaista ja pahaäkkäistä pikkutyttöä mummo ei halua moiskautella. Likaisia pieniä tyttöjä mummo koskettaa vain piiskalla ja kylmällä koppuraisella kädellä. (Mt., 79.)

Hellyyden ja huomion puute sekä emotionaalinen etäisyys kaikkein lähimpiin – jopa emotionaalinen laiminlyönti⁶ – ovat pohjana seksuaaliselle väkivallalle ja siitä vaikenemiselle (Hurtig 2012, 123). Saarakin takertuu menettämisen pelossaan hyväksikäyttäjäänsä: ”Vain ukki on ystäväni ja hänkin vain siinä tapauksessa, että sallin hänen leikata ruumistani sirkkelillä” (ORÄ, 135). Nurinkurisesti kyse on positiivisesta hoivaavasta vallasta: Merja Laitisen (2004, 113) mukaan olemalla lähellä hyväksikäyttäjä saa lapsen puolelleen eli hyödyntää tämän halua tulla rakastetuksi. Saara kokeekin hetkellistä mielihyvää ukin kömpiessä hänen viereensä; kaiken pahuuden ja puhumattomuuden pakon keskellä hän saattaa ukin sylissä tuntea edes johonkin kuulumista. Mielihyvä voi selittyä myös väliaikaisella vapauden tunteella, pelonsekaisen odotuksen ja jatkuvan varuillaan olon laukeamisella:

Jos mitään ei tapahdu, alan palella. Katoan pimeyteen, jossa vain odotan ukin kosketusta. Kun ukki koskettaa, olen kauhuissani ja helpotunut.

Ukin kosketus lämmittää. Minuun virtaa rakkautta ja hyvyttä. Olen hyvä tyttö. Ukin pieni hyvä tyttö. (ORÄ, 76.)

Lapsi ei ole tietoinen ruumiinsa rajoista eikä ei-hyväksyttävästä seksuaalisesta käyttäytymisestä samalla tavalla kuin aikuinen (Laitinen 2004, 121). Sen takia hyväksikäytöstä voi tulla, kuten Saaran kohdalla käy, ”luonnollinen” osa hänen elämismaailmaansa, hyväksyttävä tapa lähestyä ja koskettaa.

Hetkeksi Saara pääsee Heikin ja Kirstin kodin lämpöön. Siellä hän toivoo, että päivään, jolloin hänen pitää palata mummolaan, olisi pitkä matka, eli hän yhdistää temporaalisen etäisyyden spatioaaliseen distanssiin. Kyläpaikassa Saara saa olla lapsi, jopa enemmän hoivattava kuin ikäisensä yleensä: tytön pissattua sänkyyn Kirsti laittaa tälle vaipan ja ottaa viereensä ”onnelliseen uneen, jonka portti on ukilta suljettu” (ORÄ, 92). Vierailuun tulee kuitenkin särö, kun Saara luulee, että Heikin kanssa pitäisi leikkiä ukin leikkejä. Kun tyttö painautuu miehen kainaloon ja vetää hameenhelmansa ylös, tämä vain suukottaa poskelle ja toivottaa hyvää yötä. Saara, joka ei tunne muita tapoja tulla kosketetuksi ja hyväksytyksi

kuin ukin tavan, pelkää että häneen on tullut jokin uusi vika. Tytöstä tuntuu, kuin hänestä pursuava taikina likaisi koko huoneen. Häntäntynyt Saara nostaa taas helmansa ja saa omasta kosketuksestaan mielihyvää:

Ehkä taikinan pursuaminen loppuu, jos saan halkaistua itseni. Ensin sormi tekee kipeää, mutta sitten se tuntuu hyvältä, lohduttavalta. – – Toivon, että tämä hetki ei koskaan loppuisi. Että minä olisin aina olemassa tällä tavalla, itseni ympärillä, oman sormeni ympärillä. (Mt., 86.)

Väkivalta osana elämismailmaa

Mummola, jossa aikuiset tappelevat keskenään, ei ole Saarelle turvallinen paikka vaan rajoittava ja ahdistava, täynnä kieltoja, vaaroja ja pakotettuja kohtaamisia – kaikkea muuta kuin koti, johon perinteisesti liitetään ajatuksia turvasta, pysyvyydestä, puhtaudesta ja harmoniasta, jopa pyhydestä (Karkulehto 2008, 13–15; Laitinen 2004, 133; Tani 1995, 30; Rose 1993, 55). Saaran suhdetta hänen mummola-kotiinsa kuvaa Porteous'n (1985, 119) paikkakokemus-kategoria ”kotona–ulkopuolella” (home–outside), joka muodostuu silloin, kun ihminen kokee olevansa kotonaan sivullinen, elävänä kuin ansassa. Mummolassa Saaran fyysisestä paikantumisesta puuttuvat myönteiset emotionaaliset sidokset, osallisuus ja terveellä tavalla yhteenkuuluvuuden tunne läheisiin. Paikka on myös vierailta suljettu, sillä isovanhempien mielestä näistä aiheutuu pelkäämistään harmia: ”He haluavat vain nuuskia mummolan nurkkia ja paljastaa salaisuuksia” (ORÄ, 40). Jottei isovanhempien puheiden pelottava vieras pääsisi yllättämään, Saara pyrkii kulkemaan aina selkää seinään päin. Muutenkin tyttö liikkuu mummolassa kyyristellen, perääntyen ja piileskellen. Hän *lysähtää* pöydän ääreen, *hoipertelee* pirttiin, *pakenee* peräkamariin, *painautuu* tyynyyn, *käpristyy* sykykyrään lattialle ja *kaivautuu* heiniin henkeään pidätellen. Aikuisten valta myös toimii tilallisten järjestysten ja kurin kautta (Koskela 2009, 40; Foucault 1980): Ukki esimerkiksi toimittaa itsensä Saa-

ran kanssa saunaan ja samaan sänkyyn nukkumaan sekä saa tämän autoonsa koulukyydin varjolla. Mummo puolestaan rajoittaa tytön liikkumista uhkaamalla selkäsaunalla.

Mummon kädet Saara tuntee puristavina pihteinä ja sanat korviin tunkeutuvina rautatankoina. Mummon valta tyttöä kohtaan on fyysistä ja mielivaltaista, sillä tämän piiska saattaa raadella tytön takamusta koska tahansa, mitä ukki puolestaan käyttää kiristyskeinona vaihtaakseen Saaran: ”Huuu vain niin mummo antaa sulle selkhään. Sehän vihhaa sinua, eksie läppirukka hoksaa?” (ORÄ, 73.) Saara kuuleekin julmat sanat, joita ukin pahoinpitelemä mummo ei edes yritä peitellä: ”Soon tuo tyär liiaa. Viekää se pois täältä.” (Mt., 83.) Myös ukki vyöryttää syyn väkivaltaisuuksiensa lapsen niskaan: ”Soon tuo tyär ko tekkee minut hulluksi” (mt., 69). Sekä mummo että ukki rajaavat Saaran olemassaoloa manipulatiivisella vallalla, joka saa lapsen pitämään itseään syyllisenä kaikkeen.⁷

Tietenkään Saara ei kykene sanallistamaan kokemaansa seksuaalista hyväksikäyttöä pedofiiliaksi eikä inestiksi, vaan hänelle ne ovat ukin leikkejä. Niissä korostuu, kuinka ukki tekee Saaran ruumiista omaa tilallisuuttaan. Erästä toistuvaa tyttö kutsuu merirosvoileikiksi: Saara kuvittelee itsensä merelle ja ottaa laivan muodon. Ukki on hänen ruumaansa tunkeutuva paha merirosvo. Saaran kokema kipu on kovempaa kuin koskaan ennen, mutta pelastusvenettä ei tule. Toisessa leikissä Saara on tippukiviluola, jossa ukki luitertelee: ”Ukki tulee nyt. Hänen liukas ruumiinsa täyttää koko luolan, eikä minulla ole tilaa hengittää.” (Mt., 32.) On myös metsä-, loma-, auto- ja virsikirjaleikkejä... Ne kaikki ovat ukin ja tytön yhteisiä salaisuuksia, jotka tuntuvat Saaran ruumiissa niin raskailta, että jo niiden ajattelemisenkin vie voimat.

Saara yrittää rajata itselleen ikiomaa reviiriä tekemällä erilaisia ympyröitä ja niihin liittyviä sääntöjä ja saada sillä tavalla mahdollottomaan maailmaansa edes hitusen mieltä. Mutta eihän ukki niitä noudata. Sen sijaan hyväksikäyttäjät ympäröi uhrinsa syyllistäväällä vallalla. Ukin julmat sanat – se, että kaikki on Saaran syytä, sekin, että hänen kotinsa on rikki – saavat tytön tuntemaan, että hänessä asuu paha ja että hän on ansainnut melkein joka päivä toistu-

van rangaistuksensa: ”kidutuksen ja ruumiinhalkaisun”. Kun Saara vastustelee ukkia ja sanoo kertovansa heidän leikeistään mummolle, ukki uhkaa syöttää tytön sirkkelille. Kehon halkaiseva sirkkeli tunkeutuu Saaraan, vaikka leikkaava terä ei olekaan läsnä:

Kipu viiltää päähäni syviä haavoja. Veri valuu silmille kuin tahmea puuro. Ruusun samettisilmät häilyvät lohdullisina usvan takana.

– En mie sirkkelihin, en mie... (Mt., 37.)

Saaran pelkäämä sirkkeli, teoksen *mise en abyme*⁸, odottaa läheisellä aukiolla. Kuin enteillen tulevaa tyttö saa ruosteisesta terästä ensin vain haavan sormeensa koettaessaan sirkkelöidä suruaan. Myöhemmin teoksessa kirskuva terä heittää hänen päälleen ”lohdutusta” vaativan ukin verta. Ukki ei halkaise vain Saaran ruumista, vaan raiskaa huppuun piiloutuneena myös tämän ystävän, Pentin. Saara katselee tapahtumia piilostaan, joka täyttyy ukille haisevasta kauhusta: ”Ukin huohotus muuttuu korahteluksi. Hänen hajunsa leviää sirkkeliaukion rajojen ylitse saastuttaen koko metsän.” (Mt., 118.) Kipu liittää lapset yhteen mutta myös etäännyttää heitä, sillä heidän touhunsa muuttuvat Saaran mielestä tylsiksi, kun Pentti ei enää uskalla lähteä omaa pihaansa kauemmaksi. Sama aukio täyttyy taas topofobiasta, kun ukki jälleen ylittää kielletyn ja sallitun rajan kaahtaessaan Saaran sahanpuruihin ja alistaessaan lapsen haluilleen.

Mummon ja ukin ulottumattomissa Saara itse saa odottamattomia väkivallanpuuskia ja tuntee niistä voimakasta syyllisyyttä: Esimerkiksi ollessaan lapsenvahtina Heikin ja Kirstin taaperoikäiselle Matille hän hakkaa tätä lapiolla. Saaraan sattuu, kun hänelle hetken turvallisina aikuisina toimineiden Heikin ja Kirstin silmät muuttuvat surullisiksi. Sattuu jopa niin, että hän haluaa paeta niiden katsetta kamalan tuttuun paikkaan, hyväksikäyttäjänsä syliin – kenties saamaan rangaistuksen ja sovituksen? Tuupattuaan koulumatkalla luokkakaverinsa Irmelin ojaan Saara tuntee syyllisyyden asuvan kipuna vastassaan ja toivoo kuolevansa.

Pelon ja häpeän täyttämä ruumis ristin varjossa

Kärsimys ja sovitus liittyvät myös teoksen kristilliseen viitekehykseen: jo kynnystekstit, otsikko ja heti omistuskirjoituksen jälkeiset sitaattit⁹ avaavat uskonnollisen yhteyden. Teoksen nimi *On rakkautes ääretön* on virrestä 636, *Vieraalla maalla kaukana*¹⁰. ”Piinavirressä” korostuu se, ettei Jeesuksen kärsimystä ole helppo ymmärtää eikä ihminen voi järjellään käsittää Jumalan tarkoitusperiä, vaan joutuu luottamaan tähän kuin lapsi. Jaakko Haavion suomentama virsi on irlantilaisrunoilija C. F. Alexanderin kirjoittama lastenvirsi *There is a Green Hill Far Away* (1848). Tapahtumapaikka mainitaan viitteellisesti mutta lapsille ymmärrettävästi: ”vieraalla maalla, kaukana”. Virsi kertoo pääsiäisen perusasiat: Jeesus on kuolemallaan sovittanut ihmisten synnit ja ottanut heidät Jumalan lapsiksi, avannut portin taivaaseen. (Kilpiö 1987.) Myös Saaran nimi avaa pohjatekstiksi Raamatun, jossa korostetaan Saara-nimisen naisen kuuliaisuutta ja alamaisuutta miehelleen sekä nostetaan hänet kristittyjen vaimojen esikuvaksi. ”Saara” liittyy myös vanhoillislesta-diolaisuuteen, jossa uskovien yhteisöä kutsutaan Saara-äidiksi.

Raamatun kuvaama pitkäperjantain maisema on aluksi tyhjä ja kuollut, piinaavan hiljainen. Kun Jeesus lopulta antaa henkensä, tempelin väliverho repeää kahtia. Maa vavahtelee, kalliot halkeilevat, haudat aukenevat. Samaan tapaan romaanin Saara hahmottaa pelottavan ukin lähestymisen ja kohtaamisen: sadistinen ruumiinhalkaisu jakaa lapsen sisäisen maailman kahtia, kuoleman ja elämän maisemiin (Märsynaho 2010, 216). Pääsiäisen maisemaan liittyvät kristillisessä kuvastossa myös ilo ja valo: kukat puhkeavat loistoonsa, ja koko luomakunta riemuitsee. Saaran rakastamat keltaiset kukat ja häntä ympäröivä aistittavissa oleva sekä hänen mielikuviuksensa luoma luonnonhelma vertautuvat tähän kuvastoon, mutta pääsiäisen ilosanoma konkretisoituu vasta Saaran tarinan loppussa, kun tyttö laulaa edellä mainitun virren, lempilaulunsa, opettajan hautajaisissa:

Riemu tekee pieniä pyörteitä kaikkialle minuun, mahaani, päähäni, iholleni. Kun Jeesus hyppää Zorron selkään ja ratsastaa kauas taivaan

usvaisille niityille, nousen uudestaan seisomaan ja taputan käsiäni yhteen. Urkujen takana kanttori nauraa.

Alttaritaulussa Jeesuksen opetuslapset lankeavat maahan ilosta itkien. Heidän joukossaan on opettaja, joka pitkä hiukset tuulessa liehuen tanssii, ojentaa lämpimät kätensä ja minä tartun niihin.

Tartun lämpimiin käsiin ja itken, ilosta ja surusta, jälleennäkemisen riemusta... (ORÄ, 224.)

Piinavirren sanoihin – kuolemaan, kärsimykseen ja sovitukseseen – Saara uppoutuu myös pelon paikoissaan ja kokee tämän tilallisena prosessina: hänen tuskansa rinnastuu ristiinnaulitun tuskaan, äärimmäisen piinaavaan ja ahtaaseen tunteen tilaan, mutta niin, että hän itse synteineen riippuu ristillä, kun taas Jeesus on päässyt taivaaseen kurkistelemaan maailmaa pilvenraosta. Mummon virsikirjaa tankkaava tyttö samaistaa itsensä kärsivään Kristukseen, sillä myös Saaran halkeilleista kämmenpohjistaan vuotaa verta: ”Tuntuu hyvältä. Veri muuttuu tummaksi ja tahmeaksi ja sen mukana minusta valuu ulos jotain oikein pahaa.” (Mt., 101.)

Ukki käyttää Saaraan paitsi fyysistä ja henkistä, myös hengellistä väkivaltaa ja opettaa, että *Raamatun* mukaan Jumalan mielestä ukin ja tytön täytyy tulla yhdeksi.¹¹ ”Ukki on aikuinen ja Jumala kertoo salaisuuksiaan mieluummin hänelle kuin minulle” (mt., 135). Viaton lapsenusko johtaa romaanin Saaran kohdalla itsensä väheksymiseen, jopa syyllistämiseen, mikä mahdollistaa hyväksikäytön jatkumisen. Kristinuskoon kuuluva anteeksiantamus vääristyy jopa niin, että uhri ottaa kantaakseen vastuun, joka kuuluisi tekijälle:

Nyt kun osaan lentää kipua pakoon, olen rohkea, yhä rohkea kuin Jeesus, joka itse kantoi ristinsä vuoren päälle ja ojensi kätensä naulattaviksi.

Minusta on mukava roikkua ristillä, koska tiedän, että Jeesus katsoo minua pilvenraosta. Jeesus tykkää minusta, koska minä olen tehnyt suuria syntejä. Jeesus antaa minulle anteeksi ja rakastaa minua. (Mt., 188.)

Lukija ei välty ajatukselta, etteikö mummo tietäisi ukin touhuita. Lakanoissa on verta, eivätkä miehen selitykset tytön sepitysten höystäminä kuulosta uskottavilta. Mummokin on, kuten Saara, alis-

tettu ja tilapuoli; ukki pitää tätä arestissa ja pahoinpitelee julmas-
ti, uhkaa jopa tappaa. Kenties vaimo, jonka elämismaailma on ra-
jattu lähinnä pirttiin ja navettaan, ei jaksa puuttua miehensä tekoi-
hin ja siksi sulkee niiltä silmänsä. Hänen paikkansa liittyy toiseen
sukupuoleen kytkeytyviin patriarkaalisiin rooliasetelmiin, eikä hän
ei kyseenalaista arkiympäristöään, vaikka eriarvoisuus on näkyvää
ja sitä tuotetaan juuri siinä (vrt. MacKinnon 1987, 148–149; Rose
1993, 17; Tani 1995, 16–19). Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja uh-
kailua on kuvattu käsitteellä ”väkivallan jatkumo”. Käsite liittyy
turvattomuuteen ja varovaisuuteen; koskaan ei voi tietää, mikä ti-
lanne olisi arvioitava vakavaksi. Haavoittuvuuden ja turvattomuuden
tunteet muokkaavat naiseutta mutta myös sukupuolittunutta ti-
lallisuutta. (Koskela 2009, 92.)

Mitä ilmeisimmin vaimo peittelee miehensä tekoja säästääk-
seen myös itseään häpeältä. Sara Ahmed (2004, 105) on todennut
osuvasti: syyllisyys katsoo ulospäin – mitä olen tehnyt muille –
kun taas häpeä katsoo sisäänpäin – mitä minä olen. Hyväksikäytet-
ty Saara puolestaan joutuu kohtaamaan hyväksikäyttäjänsä häpeän
omassa ruumiissaan, ja myös hän ymmärtää, että kyse on jostakin
pahasta ja salattavasta. Ukki on ikään kuin siirtänyt oman, paljas-
tetuksi tulemisen pelkoon liittyvän häpeänsä Saaran kannettavaksi;
häpeän sisäistänyt lapsi suostuu hyväksikäyttöön, ja mitä enemmän
hän häpeää, sitä vähemmän pakottavaa valtaa ukin tarvitsee käyttää
päästäkseen päämääräänsä. (Laitinen 2004, 118.) Saaran tunnetila
on lähellä Ullaliina Lehtisen määritelmää (1998, 46–48) alistetun
häpeästä (*underdog shame*): se lamauttaa toimintakyvyn ja köyh-
dyttää psykologisesti, jolloin uhrin oma kelpaamattomuuden tunne
voi tuntua jopa oikeutetulta. Ukin tuntema häpeä taas on kaukana
niin kutsutusta hyvästä häpeästä, jota tarvitaan sosiaalisen toimin-
nan säännöstelijänä: hyvää häpeää tunteva normeja rikkonut myön-
tää oman vastuunsa. Huono häpeä on elämää kahlitseva, identitee-
tin läpäisevä tunne. (Malinen 2003, 87–90.)

Saaraa ja hänen läheisiään yhdistää seksuaaliseen hyväksikäyt-
töön liittyvä salaisuus, jonka paljastaja tekee väärin. Samat tapah-
tumathan toistuvat jo toisessa sukupolvessa; teoksen loppupuolella

paljastuu, että myös Saaran äiti on ollut insestin uhri. Salinin (2012, 114) mukaan vaikeissa incestiperheissä ajatellaan vääristyneesti insestin ja pedofilian olevan luvallista mutta salattavaa – ”omaa pe-sää” (taikka hyvää kuvaa siitä) ei pidä särkeä. Arjessa läsnä oleva väkivalta ja paha voivat tuntua Saarasta peräti turvalliselta salaisuuden paljastamiseen verrattuna; epätietoisuus kertomisen jälkeisestä tulevaisuudesta saattaa pelottaa lasta kuin myös se, mitä paljastumisesta seuraa hänen läheisilleen. Syyllistäminen, mitätöinti, uhkailu ja lahjonta sekä sumentunut käsitys oikeudenmukaisuudesta mykistävät uhrin. (Laitinen 2012, 161–163.) Häpeä elää salaisuuksista ja peittelemisestä. Se on paikka, joka kyseenalaistaa identiteetin (Sedgwick 2003, 38).

Pako- ja lohtupaikat maisemassa

Unimaailma ja mielikuvitus tarjoavat Saaralle pakotien, sillä unet ja kuviteltu ovat hänelle yhtä tosia kuin reaaliaailma. Myös hel-läksi virittyvä luonto lohduttaa tyttöä, jonka elämisaailman tunneilmaapiiri on hylkäävä ja vahingoittava; mummolassa ei ole tilaa hellyydelle eikä vuorovaikutukselle (ks. Kettunen 2011, 131–133). Koska oikea äitikään ei ole läsnä, Saara ottaa äidikseen koivun, jonka ”[k]ädet hyväilevät minua, silittävät tukasta ja niskasta ja kainaloista ja mahasta ja jalkapohjista ja joka paikasta mutta pimpsasta ei eikä pyllystä” (ORÄ, 124). Sen latvasta hän löytää pesän, jonne on turvallista käpertyä ja jossa voi imeä mahlamaitoa, joka on läm-mintä kuin äidin iho aamuyöstä. Bachelard (2003, 219–243) esit-tää, että pesässä huipentuu luottamus: se on samanaikaisesti hauras ja suojaista elämän koti, jolle on vierasta maailman vihamielisyy¹². Saaralle ”pesäpuu” on juuri tätä:

Koivuäiti on kiltti, eikä koskaan vihainen. Se ei rankaise minua. Se it-kee, kun mummo vääntää sitä sormista ja varpaista ja repii piiskausvit-soja sen ruumiista. Koivuäiti itkee, koska sen mielestä ei saa lyödä. Ei ketään saa lyödä. Ei koskaan saa lyödä.

Edes tukkapölyä ei saa antaa eikä luunappia. Ei koskaan. Ei kenelkään. (ORÄ, 125.)

Saara kuvittelee soittavansa nenäliinaansa kirjailtua kissankelloa, jotta hänen oikea äitinsä tietäisi tulla tapaamaan häntä. Pesässä hän osaisi kertoa äidille, kuinka paha hänen on olla. ”Mummolassa olen mykkä tai jos puhun, on kaikki valetta” (mt., 125). Ei äiti eikä kukaan muukaan tule. Topofilia pesästä katoaa, ja se muuttuu kylmäksi, yksinäiseksi ja alavireiseksi paikaksi tytön ajatusten siirtyessä mummolaan: ”Koivuäiti itkee, kun mummo hakkaa minua. Koivuäiti itkee, kun ukki lyö kirveellä minun runkoni kahtia [– –].” (Mt., 125.)

Kukkaniitty on Saaran hyvän olon maisema, sillä ukki ei tule sinne. Niitty tarjoaa topofiliaa, sillä heinänkorsien huomassa on turvallista makoilla. Niittymaisema on Saaralle myös virvoittava esteettinen elämys. Ojanen esittää (2000, 71), että vaikka kauneus saa alkunsa usein aistimuksesta, se viittaa johonkin, joka on välittömän aistihavainnon tavoittamattomissa. Se ei ole pelkästään maiseman ihailua, vaan ennemminkin miellyttävän tunteen kokemista ja kyykyä nauttia hetkestä. Maisema on Saaralle samaistumisen paikka: hän kuvittelee itsensä mullasta kohoavaksi auringonkukaksi, jolla on keltainen syli ja paljon muita auringontuoksuisia kukkakavereita. Keltaiseen väriin liittyy Saaran kohdalla mielihyvää, mutta sen voisi yhdistää myös tarpeeseen tulla huomatuksi. Juhliessaan hetken taukoa ukin leikeistä Saara pukeutuu keltaiseen mekkoon ja toteaa: ”Keltainen on kuin merkkivalo minussa” (ORÄ, 64). Hyväksikäytetty lapsi vaikuttaisikin pyytävän: huomatkaa minut, poimikaa minut turvaan.

Saara havainnoi maisemaa omien kokemustensa ja muistinsa lävitse sedimentoituneena ja elää sen sisällä. Katsominen on kaksisuuntaista ja interaktiivista näkijän ja kohteen välillä; Saaran mielessä tapahtuvat muutokset vaikuttavat siihen, mitä ja miten hän näkee, mutta myös maisema vaikuttaa siihen, miltä hänestä tuntuu ja mitä hänen sisällään tapahtuu. Näkemisessä vuorottelevat spontaanius ja tietoinen kohteiden etsintä. Saara havaitsee maisemasta vain tarpeellisen, yleensä hyvin yksityiskohtaisen tunteet herättävän ele-

mentin, ja sekin (näennäisesti neutraali) värityy subjektiivisesti hänen tunnetilansa mukaisesti. (Koho 2008a, 153.) Esimerkiksi keltakukkainen hyvän olon maisema muuttuu tällä tavalla, kun Saara liimaa siihen surunsa, ahdistuksensa ja pelkonsa:

Ruohonkorret heittävät päälleni mustan varjon. Aurinko on mennyt pois, eikä kesä enää tuoksu minussa ja kukissa. Minä en muista, miltä tuntuu olla auringonkukka. Suussa maistuu pahalle. (ORÄ, 23)

Teoksen maisema representoituu lapsen perspektiivistä. Sitä ei silmäillä ”yläviistosta” kuten kansallisromanttisissa maisemamaalauksissa, J. L. Runebergin ylevisissä säkeissä ja Zacharis Topeliuksen eettis-uskonnollisesti virittyneessä maisemaproosassa. Saaran maiseman kuvautumisessa vertikaalisuus, kinesteettisyys ja haptisuus saavat yliotteen horisontaalisuudesta, akustisuudesta ja visuaalisuudesta. Näkeminen käy lopulta jopa mahdottomaksi valon kadotessa maisemasta:

Yö levittää mustaa varjoa metsän päälle. Polku katoaa pimeyteen. Jalokojen alla kiviä ja sammalta, risukkoa ja pelkoa. – – Maa on kivikova, eikä sitä voi millään kaivaa paljailta käsillä.

Kiipeän suurelle kiville rukoilemaan ja annan pelon valua jalkapohjista maahan. Kiven sisästä minuun virtaa voimaa kohdata yö, joka usuttaa kuolemantielle. (Mt., 25.)

Ympäristöfilosofi Holmes Rolston (1998, 164) vertaa metsää katedraaliin: Puut kurkottavat tornien tapaan taivaaseen, ja valo siivlöityy maahan kuin värillisen lasin läpi. Katto on jossain korkealla päitten yläpuolella. Metsän syvyydessä voi Rolstonin mukaan aistia jopa pyhyttä; sen syliin antautumisessa on jotain yhtä syvää kuin uskonnollisessa kokemuksessa. Saarallekin metsä on kuin kirkko, jonka suojaan hän hakeutuu ja jossa yhteys häntä ympäröivään uhkia täynnä olevaan reaalimaailmaan horjuu. Toisin kuin mummo ja ukki, metsä rakastaa hänet terveeksi eikä aseta hänelle vaatimuksia: ”Metsä armahtaa minut ja kannustaa eteenpäin, sivaltelee pehmeästi kanervanvarsilla selkään, pyyhkäisee poskia niittyvillasauvoilla” (ORÄ, 115). Metsän keskellä tyttö juhlii sitä, että ukki on luvannut jättää hänet rauhaan koko viikoksi. Paikka on Saaralle myös kuin ihmemaa: puut elollistuvat kutsuvieraiksi ja lupaavat tytölle, että

ihmislapsenakin tämä saa nauttia metsän voimasta ja rakkaudesta. Saaran liike, tanssi, yhdistyy aistihavaintoihin, jotka puolestaan sulautuvat hänen toiveisiinsa ja mielialaansa. Hän kuulee puun kuis-kaavan rakkauden sanat ja tuntee olevansa yhtä luonnon kanssa: ”Jalkapohjani aukeavat maata kohti. [– –] Pian niihin kasvaa paksu nahka, kova ja rosoinen puun kaarna.” (Mt., 64.)

Topofilian maisemassa rikkovat auringonsäteet, jotka räjähtävät silmiin sirkkelistä ja muistuttavat, että ihmislapsi on metsässä vain vierailija¹³. Sirkkelikään ei kuulu sinne, edustaahan se myös konkreettisesti jotain huonolla tavalla maskuliinista: puun halkais- tessaan se raiskaa luonnon, valtaa ja tuhoaa koivuäidin, tahraa met- sään liittyvän koskemattomuuden, puhtauden ja ikuisuuden leiman (Rose 1993, 97–99, 105; Rolston 1998, 157).

Turvaksi kuolema, tajuttomuus ja ympyrät

Päästäkseen pahasta Saara uneksii kuolemasta. Pelko ja metsän pi- meys laukaisevat tilallisen siirtymän rajan valoisalle puolelle:

Kävelen ilman halki taivaaseen, jossa Jeesus ratsastaa Zorrolla pitkin hehkuvaa polkua. Valo kutittaa enkelinsiipiäni. Hyppään Zorron sel- kään ja upotan kasvoni Jeesuksen auringontuoksuisiin hiuksiin. (ORÄ, 25.)

Arabiprinsessa Araasiksi muuttunut Saara matkaa taivaaseen leik- kiessään kristallilyhtyjen kehystämässä mielikuviusympyrässä in- tiaaniveljensä Pentin kanssa: ”Olemme toisiimme sidotut, kunnes kuolema meitä kutsuu ja ympyrämme irtoaa elämästä kuin suuri il- malaiva, jolla purjehdimme kaikkien rajojen ylitse” (mt., 116). Tai- vaaseen Saara laukkaa vielä istuessaan luvatta Pentin isosiskon mo- pon päällä. Mielikuviutus antaa siivet, ja lentäminen kesätuulessa on silkkaa riemua ja vapautta. Samalla Saara pääsee mielessään myös lähelle rakastamaansa aurinkoa: ”Se antaa minulle iloa ja lohtua ja minä haluan mennä lähemmäksi. Kaivaudun syvälle auringon kai- naloon.” (Mt., 53.)

Saara löytää turvaa myös animistisesta vedestä, koska se voi tarjota kuoleman, sulkea osaksi jotain suurempaa kokonaisuutta ja muuttaa ihmislapsen kalaksi¹⁴:

Olen niille niin kiitollinen! Aivan kohta kuolen, ja on ihanaa, ettei minun tarvitse kuolla yksin.

Kohta saa vesi tulla minuun ja taikoa painavaksi kalaksi. Kuolinvuossani on kirkkaanpunaiset evät ja paljon sinivihreitä suomuja. Voi kuinka hieno kala minusta tulee kuolemassa! (Mt., 55.)

Vesi huuhtoo pelon pois ja armahtaa Saaran maanpäällisestä piinasta. Veden pinta on myyttinen peili, joka heijastaa siihen suuntautuvat kuvat – niin maailmalliset kuin alitajunnasta nousevat¹⁵. Pinta on Saaralle myös raja, joka jakaa kaksi eri maailmaa: päällä on todellinen, ahdas ja piinaava eli topofobian maailma, kun taas alta löytyy kuviteltu, avara ja armahtava eli topofilian maailma. Saara käy hukkomiskuoleman rajalla, mutta Pentti ei anna Saaran ylittää rajaa, vaikka tämä muistuttaa, että kuolema on hyvä eikä käy yhtään kipeää. Koska kuolemaa ei tule, Saara tuntee itsenä niin pahaksi, että hänen pitää kitua elämässä, sen sijaan että hänet pelastettaisiin taivaaseen.

Laitisen (2004, 155, 198) mukaan seksuaalisen väkivallan uhriksi joutunut lapsi voi sulkeutua ympäristöstään, suhteista ja itsestään. Hänen kokemansa toiseus todellistuu ruumiillisena kokemukseksi, josta sisäisenä kuolemana. Saarakin pakenee fyysisten rajojensa ulkopuolelle, orientoituu sietämättömästä ruumiillisuudestaan itsensä ulkopuoliseen tilaan. Hän transsendoituu milloin taivaalla liitäväksi prinsessaksi, milloin taas häviää haihtuvan höyryn mukana. Ukin työntyessä Saaran suuhun tämä voi vain kadota: ”Vaikka ukin kikkelistä ruiskuaa minuun aivan hirveästi maalia, tulen pieneksi, melkein näkymättömäksi” (ORÄ, 51). Saara koettaa myös turruttaa kehoaan paleluttamalla: ”Hyppelen kiveltä kivelle ja kiitan tuulta siitä, että se on jäädyttänyt minut, enkä tunne yhtään mitään” (mt., 153). Joskus seksuaalisen väkivallan aiheuttama kipu on niin sietämätöntä, että tajuttomuus tulee avuksi (vrt. Laitinen 2004, 198). Tältä Saarasta tuntuu raiskaamisen jälkeen:

Menen lattialle sykkyrään ja painan rintaa vasten kämmenet. Sydän potkii niitä kumppareilla. Otan potkut vastaan ja annan niille numerot. Lasken viisi potkua ja sitten uni lyö minut tajuttomaksi. (ORÄ, 51.)

Mummon hakatessa tyttöä mattopiiskalla tämä kuvittelee häviävänä tyhjyyteen, tilaan, jonka voi täyttää toivomuksilla. Ruumiista irrottautuminen onkin Saaralle mielen suojautumiskeino, pakotie ylivoimaisesta tilanteesta:

Oikeasti minä elän irrallaan ruumiistani. Siksi minuun ei koskaan enää satu. Minä olen oppinut lentämään ruumiista ulos. Jos minua satutetaan, niin minä voin lentää korkealle ja katonrajasta katsella, kun minun ruumiini hakataan ja silvotaan.

Katonrajasta mummon piiska näyttää pieneltä ja ukin kikkeli näyttää avuttomalta ja minä itse näytän elottomalta ja kalpealta. (Mt., 187.)¹⁶

Koulu tarjoaa Saaralle topofiliaa etenkin hänen rakastamansa opettajan vuoksi, vaikka luokkatovereidensa keskellä hän tuntee olonsa ulkopuoliseksi ja erilaiseksi. Koulussakaan tyttö ei täysin pysty sulkemaan mielestään kokemaansa paha mutta kykenee kuitenkin olemaan siellä aidommin lapsi kuin mummolassaan. Opettajalla on lempeä ja rauhallinen ääni, johon Saara haluaisi upota: ”Mutta sanaakaan en ymmärrä siitä, mitä hän lukee. Ajatukseni tipahtelevat makeaan mehujärveen, painuvat pinnan alle ja hukkuvat. Minun on hyvä olla.” (Mt., 146.)

Saara Satakieli, kuten kuolemansairas opettaja kaunisäänistä oppilastaan kutsuu¹⁷, kuvittelee sisälleen pikkulintujen pesän. Ukki tunkeutuu myös sinne: ”Ukki on pesän sisällä eikä tule sieltä pois. Enkä minä pääse itseni sisälle häätämään ukkia pois minun pesästäni, minun ympyrästäni.” (Mt., 195.) Urhoollisesti Saara kuitenkin yrittää rajata pahan ulkopuolelleen:

Katoa paha katoa. Tämä on minun maata. Minä olen maapallo, minun ympärilläni on avaruuden raja. Sen ylitse ei saa astua. Ei kukaan. Ei kukaan. (Mt., 123.)

Saatuun ”lomaa” ukin leikeistä Saara lauleskelee sahanpuruihin ympyrän ja astuu sen keskelle: ”Minulla on hyvä ja turvallinen olo sahanpuruissa, omassa karsinassani, omin sormin piirtämässäni

ympyrässä” (mt., 65). Myös sulautuessaan auringonkukaksi muiden kukkasten keskelle hän tanssii niitylle hyvän olon piirin, jonne saavat tulla vain kesän viisaiksi kasvattamat kukat. Mutta Saara on muukalainen kukkien keskellä ja jää ympyränsä yksin, sillä kukat eivät tahdo astua sinne syntymään ihmisiksi: ”Hymyilevät vain ja huojuttelevat kevyitä ruumiitaan, hymyilevät ystävällisesti, mutta eivät halua tulla, haluavat pysyä kaukana ympyrästäni” (mt., 23). Aina Saara ei itsekään mahdu ympyräänsä: juostessaan metsään tappelevien isovanhempiensa perään hän päätyy upottavalle rämeelle ja piirtää suohon niin pienen ympyrän, ettei siinä seisoi edes yhdellä jalalla. Hillaa imeskelevä tyttö toivoisikin voivansa muuttua villieläimeksi, joka saisi elää kaikkien raja-aitojen ulkopuolella.

Ympyrän Saara kuvittelee myös päänsä sisälle: sinne hän kapseloi asiat, joita hän ei halua paljastaa. Ukin leikit kuuluvat niihin, eikä hän kykene pukemaan niitä sanoiksi edes ollessaan kahden kesken lääkärin kanssa, vaan vasta myöhemmin, huostaanoton jälkeen. Saaran hyväksikäyttö loppuu, kun lääkärin epäilykset heräävät. Ukki joutuu vastuuseen teoistaan, ja Saara viedään suojaan, tutkittavaksi ja hoidettavaksi Pöllönperälle. Siellä tytön rajoja kunnioitetaan. Kun Saara piirtää lumeen ympyrän ja menee sen keskelle, hänen omahoitajansa ei astu rajan yli, kuten ukki teki, vaan lähettää tytölle lentosuukon. Saara on turvassa ja toipuminen voi alkaa.

Lopuksi

Maailma on *On rakkautes ääretön* -romaanin Saarelle monessa mielessä mahdoton: mahdoton ymmärtää, mahdoton hallita, mahdoton moraalisesti ja eettisesti. Ihmisten välisyys, oma intiimiyys ja oma ruumis kääntyvät uhrin kertomuksessa läheisyyden tuskaksi ja minuuden haavoiksi – lähes joka paikkaan hiipiväksi peloksi ja epävarmuudeksi (Ronkainen 2008, 43), mikä näkyy Saaran kaipuussa ikiomiin, äärellisiin ympäristöihin ja sisäänpäin aukeaviin

maisemiin. Teksti pakottaa myös sitä tulkitsevan lukijan samoihin rajattuihin tekstuaalisen toimijuuden tiloihin.

Minäkertojan tilat ja paikat näyttäytyvät lukijalle pääsääntöisesti topofobian täyttämänä. Elämismaailmassaan Saara kokee avuttomuutta ja hyvin voimakasta, jopa eksistentiaalista sivullisuutta, sillä sen paikat ovat hänelle kotoisuuden irvikuvia: kontrolloimattomia, turvattomia, jopa epätodellisia (Relph 1976, 51; Ronkainen 2008, 63). Topofobia, tilapuolisuus ja sivullisuus ovat spatiaalisia ongelmia, jotka näyttäisivät liittyvän sekä alistettuun identiteettiin että ikään ja ”toiseen” sukupuoleen; Saaran kohdalla tämä tarkoittaa sitä, ettei hänellä ole vastustusmahdollisuuksia – hän saattaa vain yrittää paeta alisteisesta paikastaan. Topofobia tihentyy ukin huohotuksen täyttämällä sirkkeliaukiolla, josta tulee Saaran pelon maantieteen keskipiste. Siellä koettu kauhu ja väkivalta muuttavat Saaran paikkasuhdetta sekä tekevät ympäristöstä uhkineen ylikorostuneen näkyvän, jopa elollistivat sen (Koskela 2009, 65, 90). Topofobia ulottuu myös mielikuvitusmaailmaan, näin esimerkiksi merirosvoukin tunkeutuessa purjelavaksi muuttuneen Saaran ruumaan.

Valta, sukupuolittunut väkivalta, uhrius ja syyllisyys nivoutuvat pahuuteen ja epäoikeudenmukaisuuteen yksityisessä elämisspiirissä, aivan liian liki Saaraa: aikuiseen, jonka kaiken järjen mukaan pitäisi olla hänelle tuki ja turva, sekä suhteeseen, joka rakentuu lapsen luottamukselle ja kiintymykselle. Hyväksikäyttö ja valta rajaavat Saaran lapsena olemista ja seksualisoivat hänen lapsuuttaan. Valta perustuu uhrin ja hyväksikäyttäjän epätasa-arvoiseen asemaan, niin että aikuinen nujertaa lapsen alleen, jopa kirjaimellisesti.

Lapsen asema on toissijainen verrattuna ukkiin, mutta myös mummon asema määritty samalla tavalla: ukki esineellistää heidät ja määrittelee jopa heidän käyttötarkoituksensa. Sukupuolittunut, uhriuttava valta tuottaa tapahtumien ympärille salaisuuden, jota häpeän tunne vahvistaa: väkivalta pysyy piilossa pitkään ja määrittää sekä Saaran että mummon liikkumatilaa ja olemassaolon rajoja (Laitinen 2004, 114–118). Ukin uhriuttavaan valtaan yhdistyy enakoimatonta seksuaalista, fyysistä ja henkistä, jopa hengellistä vä-

kivaltaa. Minäkertojan mielessä kristillinen usko näyttäytyy lähinnä naiivina lapsenuskona, mutta kertomustasolla laajemmin se liittyy naisen ruumiiseen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaan stigmati-sointiin (Vuola 2011).

Saaralla on myös rajattuja imaginaarisia ja kauniita mielihyvän paikkoja, kuten taivaan koti ja veden maailma sekä turvallisia sylejä, pesiä ja kainaloita, jotka eivät välttämättä ole mahdollisia oman mielen ulkopuolella. Ne ovat hänelle tärkeitä mahdottomassa maailmassa selviämisen kannalta, sillä ne ovat hänen pako- ja lohtupaikkojaan. Aistein koettu ja kuviteltu ovat Saaralle yhtä tosia, jopa niin, että minän ja ulkopuolisen maailman välinen raja häviää. Romaanin reaali maailmassa topofiliaa liittyy turvalliselta tuoksuvaan Pentti-ystävään ja saunaan silloin, kun siellä saa olla yksin. Myös navetta on lohtupaikka, jos vain Saara saa viettää siellä aikaa kahden samettisilmäisen Ruusu-lehmän kanssa. Hyvän olon maisema, elpymisen alue, on milloin sylinsä avaava kukkaketo, milloin ihmillistyvä metsä, mutta nekin muuttuvat pelon maisemiksi tytön ajatusten siirtyessä mummolaan, jolloin maiseman kokemisesta tulee kivuliasta. Pako- ja lohtupaikoissa oleminen on aina poissaoloa jostakin, ja siksi niihin sisältyy kahden paikan suhde (Sepänmaa 1998, 13). Saaraa sitoo ”mummolan kehys”: turvaa tarjoavissa ympäristöissäkään hän ei pysty täysin jättämään paikkaa, josta hän pakenee.

Ei ole mitään kauempaa olevaa, kauemmaksi katsottua – minämuotoinen preesens-kerronta pitää tilan suljettuna ja intiiminä. Saaran maisema ei kuvaudu laajana ja kaukaisena horisontaalisena näkymänä, vaan se tihentyy vertikaaliseksi ja sisältäpäin muodostuvaksi tunteiden tilaksi. Kertojan havainnoimasta maisemasta myös puuttuvat teoksen reaali maailmaan kuuluvat kuuloaistimukset, sillä äänet maisemassa – esimerkiksi puiden ja kukkien puhe – nousevat hänen sisältään. Visuaalisesti ja akustisesti havaittu korvautuu tuntemuksilla sekä tunteiden täyttämällä mielikuvilla, eli maisema muodostuu Saaran tavasta tulkita ja muokata sitä omasta sisäisestä maailmastaan käsin sekä antamalla sille tilannekohtaisia merkityksiä. Saaralle maiseman kokeminen on maisemassa elä-

mistä, siitä lumoutumista ja siihen sulautumista, joskus jopa maisemaan katoamista (vrt. Jäntti 2012, 171¹⁸). Voimakkaimmillaan sulautumiskokemus on mystinen – teoksen uskonnolliseen kehykseen viitaten voisi sanoa että hengellinen – tuntee Saara olevansa yhtä jonkin äärettömän suuren kanssa. Silti hän ei uppoa maisemaan vain mielikuvien tasolla vaan osallistuu siihen liikkeillään, aisteillaan ja tuntemuksillaan, jolloin kokemuksesta tulee vahvasti ruumiillinen. Hän on maisemassaan lihallisesti läsnä. (Vrt. Rolston 1998, 162–163.)

Olen tarkastellut sitä, kuinka lapsen kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa voidaan kuvata uhrin näkökulmasta. Kaunokirjallisessa teoksessa ilmaisu näyttäisi olevan juuri tilallisen muodon ilmentämistä; hyväksikäyttöä ja sen kokemista lähestytään tilallisuuden kautta metaforin, kielikuvien ja muiden kerronnallisten elementtien. Teoksen johtomotiiviksi piirtyy ympyrä. Erilaisia ympyröitä on paljon: Saaran rajaamia, ulkopuolisia ja sisäisiä, myös pyörteitä, aukioita ja sirkkelin teriä. Suurin ympyrä on ukin väärällä tavalla ilmituleva rakkaus: sen rajat ovat käsittämättömät, oikeastaan, ei ole rajoja, ääriä. Ympäröimiseen liittyy myös Saaran tarve kietoutua vieraalla maallaan johonkin tuttuun, kuten muistikuvien säilyttämään äidin yöpaitaan. Ympäröiminen on Saaralle paitsi suojautumista, turvarajojen piirtämistä, myös konkretisointia ja käsittämistä, siis ymmärtämistä¹⁹.

Saaran tarinan tilalliset siirtymät ovat yhtäältä uhrin spatio-temporaalista hakeutumista turvallisiin paikkoihin ja lohduttaviin maisemiin, toisaalta elokuvan leikkauksen tapaisia tehokeinoja kirjallisen rakenteen luomisessa. Tällaisilla siirtymillä voidaan limittää toisiinsa eri todellisuuksia, jolloin niistä tulee eräänlaisia kerronnan solmukohtia. Mutta vaikka kyse onkin ”vain” fiktiosta, juuri kerronnallisuutensa vuoksi ne vaikuttavat lukijoihin.

Tulkintani keskiöön nousevat rajat, joita piirtyy tai piirtymättä. Jo otsikossa mainitaan ääri eli loppu, viimeinen raja, reuna. Piinaviikon virrestä tuttu sitaatti *On rakkautes ääretön* kääntyy sisällöltään mahdottomaksi ja saa vaatimaan äärettömyyden sijaan rakkaudelle rajoja. Käsittelemäni romaani kokonaisuudessaan on osoi-

tus siitä, että myös kirjallisuus voi osallistua rajojen rakentamiseen; on tehtävä selväksi se, millainen ihmisten välinen kanssakäyminen on toivottavaa ja millainen sen sijaan kohtuutonta (vrt. Ronkainen & Näre 2008, 23–25, 32).

Käsittämäni romaani antaa tilaa äänelle, joka yleensä vaikeenee – uhrille. Lukija päätyy asettumaan minäkertoja Saaran asemaan, myötäeläjäksi, jolloin hyväksikäytön ja väkivallan kieltäminen tai silmien sulkeminen on mahdotonta. Lukija saa mahdollisuuden kokea myös hyväksikäyttäjän tunteita ja ajatuksia, kun minäkertojaksi asettuu ukki. (Karkulehto 2012, 121.) Olipa kyse sitten todellisen elämän kertomuksista tai toden mukaisia tunteja luovista fiktioista, ne syventävät yhteiskunnassa käytävää keskustelua seksuaalisen väkivallan uhrien kokemuksista ja tuovat ne laajempaan tarkasteluun. Tällaiset seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kriittisesti käsittelevät teokset haastavat tarkastamaan totuttuja käsityksiä ja tunnistamaan vääristyneitä, ennen kaikkea sitä, että pahuus voi asua hyvyyden ytimessä, läheisissä kiintymyssuhteissa ja kodissa, ei vain ”vieraalla maalla kaukana”. Tarttuessaan tabuihin ne murtavat väikenemisen kulttuuria ja toivoakseni edistävät sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista: väkivallan tunnistamista ja käsittelyä sekä uhrin tarpeiden kohtaamista.

VIITTEET

¹ Inesti tarkoittaa perheen sisäistä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä (rikoslaissa puhutaan sukupuoliyhteydestä lähisukulaisen kesken). Pedofiili tuntee seksuaalista vetoa esimurrosikäisiin tai lapsiin. Pedofiilia on seksuaalinen orientaatio, joka ei aina yllä tekoon asti, mutta kun näin tapahtuu, kyseessä on rikos. (Laitinen 2004, 21–23.)

² Seksuaalisella hyväksikäytöllä viitataan seksuaalisiin tai eroottisiin tekoihin suhteen toisen osapuolen ollessa puolustuskyvytön ikänsä, mentaalisen tilansa tai sosiaalisten tekijöiden takia tai hänen mahdollisuutensa valita on rajoittunut. Seksuaalisella väkivallalla tarkoitetaan

tahdonvastaista pakottamista seksuaalisiin tekoihin tai niiden kohteeksi joutumista mutta myös seksuaalisuuden tai seksuaalisoinnin kautta tapahtuvaa loukkaamista. (Ronkainen 2008, 43–44.)

³ Porvoossa asuva Peura on kotoisin Pellosta. Kirjailijan kotiseudun murre tulee vahvimmin esiin luvuissa, joissa minäkertojana on ukki. Tornionlaaksoon teoksessa viittaa myös ukin lapsuuteen liittyvä kuvaus saksalaisista, sodasta ja joesta, joka erottaa eri kieliä puhuvat kylät. Fiktiivinen lappilainen kylännimi Kiekerö tarkoittaa poron jäkälänkai-vukuoppaa. Saaran huostaanottoaikaan, Pöllönperän, kerrotaan olevan Rovaniemellä. Sanomalehti Lapin Kansa mainitaan teoksen loppupuolella.

⁴ Kyseessä on eräs humanistisen maantieteen fenomenologinen peruskäsite, joka juontuu Edmund Husserlin käsitteeseen ”Lebenswelt”. Husserlin mukaan havaintoa tai kokemusta ei voi irrottaa tavasta olla maailmassa. Maurice Merleau-Ponty jatkoi tilallisuuden teeman kehittämistä ja esitti, että vasta tilan olemassaolo mahdollistaa ihmisenä olemisen, johon kuuluu suuntautuminen ympärillä olevaan yhtäältä liikkumalla, toisaalta aistimalla ja havainnoimalla. Myös yhteiskuntatieteilijä Henri Lefebvre näki tilan ennen kaikkea elämisen alueena, sosiaalisten suhteiden muodon mahdollistajana ja määrääjänä. (Syrjämaa & Tunturi 2002, 16–17.)

⁵ Ns. granöläisen, puhtaan maantieteen järjestelmässä aistiympäristö jäsennetään lähiympäristöön eli lähioon ja kaukoympäristöön eli taivaanrantaan ulottuvaan maisemaan (Granö 1930, 18). Havaittujen sisäinen kokemus jätetään kokonaan tarkastelun ulkopuolelle.

⁶ Emotionaalisessa laiminlyönnissä lapsella on vain niukasti tai ei lainkaan kokemuksia rakastetuksi tulemisesta, hyväksynnästä ja arvostuksesta (Söderholm 2004, Kaljusen et al. 2012, 56, mukaan).

⁷ Ks. vallan anatomiasta Laitinen 2004, 107–117.

⁸ Teoksessa toistuva sirkkeli vertautuu hyväksikäyttöön. *Mise en abyme* on käsitteenä tilallinen: kyse on upotuksesta, eräänlaisesta pienois-

mallista, johon tässä tapauksessa tiivistyy itse prosessi (mise en abyme de l'énonciation). (Makkonen 1991, 17–19.)

⁹ Peuran romaanin ensimmäistä lukua edeltävät otteet *Raamatusta*: 3. Moos. 1:14–17, joka kertoo Herralle uhrattavasta linnusta, polttouhrista, ja Matt. 19:14, jossa Jeesus sanoo: ”Antakaa lasten olla, älkää estäkö heitä tulemasta minun luokseni. Heidän kaltaisensa on taivasten valtakunta.” (ORÄ, 7.)

¹⁰ Virren numerolla 636 viitataan nykyistä Suomen evankelisluterilaisen kirkon käytössä olevaa Virsikirjaa (1977) edeltävään laitokseen, johon ”Vieraalla maalla kaukana” hyväksyttiin vuoden 1963 kirkolliskokouksessa. Tällä hetkellä käytössä olevassa, vuoden 1986 kirkolliskokouksen hyväksymässä Virsikirjassa (2009) kyseisen virren numero on 78. Uudessa kirjassa virren sanat ovat hieman erilaiset, ja esimerkiksi ”On rakkautes ääretön” on korvattu säkeellä ”Taivaan portit aukaisit”.

¹¹ Evl2.fi-sivusto määrittelee hengellisen väkivallan seuraavasti: ”Hengellinen väkivalta on henkistä väkivaltaa, johon liittyy uskonnollinen ulottuvuus. Sen ilmenemismuotoja ovat pelottelu, käännyttäminen, syyllistäminen, eristäminen ja kontrollointi. Tarkoituksena on nujertaa toisen ihmisen elämäkatsomus, elämäntapa tai mielipide.”

¹² Bachelard (2003, 238) rinnastaa pesän ja linnun lopulta kohtuun ja sikiöön. ”Kaikki on sisäistä sysäystä, fyysisesti hallitsevaa intiimiyttä. Pesä on paisuva hedelmä, joka työntyy omia rajojaan vasten.” Pesästä tehdään kotoisa muovaamalla sitä sisältäpäin; turvallinen tunne on kääpetyistä ja kääriytymistä.

¹³ Juutalais-kristillisessä traditiossa koskematon metsä, eräänlainen erämaa, on kulttuurin ulkopuolinen alue, jota on suojeltava ihmisten jäljiltä. Erämaa edustaa hiljentymistä ja puhtautta mutta myös kilvoittelua ja piinaa. (Saarinen 1999, 90; vrt. Tuan 1974; Nash 1982; Hallikainen 1998; Lehtola 1997.)

¹⁴ Kala on yksi tärkeimmistä kristillisistä symboleista. Yleensä sillä viitataan Jeesukseen, mutta kala symboloi myös kristinuskon kastet-

ta ja ylösnousemusta. Varhaiskristityt käyttivät kalan kuvaa salaisena tunnuksenaan. Yksinkertaisimmillaan se muistuttaa soikiota, analyysin ”ääretön”-merkin toista puoliskoa.

¹⁵ Myyttisellä vedellä on paikkansa Peuran tuotannossa myös esikoisromaanin jälkeen: *Valon reunalla* -romaanin (2005) päähenkilö Ristiina käy dialogia kotikylänsä läpi virtaavan sielullistetun joen kanssa. Peuran kolmannessa romaanissa vesimyytti näkyy jo teoksen nimessä, *Vedenaliset* (2008). Sitaatti viimeksi mainitusta: ”*Isot aallot olivat nälkäisimmät. Ne toivoivat myrskyn heikentämän ihmisen taantumusta, lupailivat kalaonnea sille, joka antaisi oman penikkansa.*” (Mt., 43)

¹⁶ Heidi Jaatisen romaanissa *Ei saa katsoa aurinkoon* (2010) seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuva Lennu-poika irrottautuu hänkin ruumiistaan pahimman paikan tullen: ”Lennu nousee yhä ylemmäs. Hän ei enää kuule ääniä. Lennu lentää, hyvin kaukana. Hän on tavoittamattomissa.” (Mt., 174.) Myös nimimerkki ”Maija” kertoo tarinassaan (Hurtig & Leppänen 2012) vastaavanlaisesta dissosiaatiosta, mielen suojautumiskeinosta: ”Ajattelin vain, ettei tämä oikeasti tapahdu minulle. Seurasin tilannetta itseni ulkopuolelta” ja ”[o]pin liitelemään kehoni ulkopuolella ja välillä kauhistuin sitä, että pääsenkö enää kehooni takaisin.” (Mt., 22 ja 23.)

¹⁷ Tässä voisi nähdä alluusion H. C. Andersenin (1844) satuun *Satakieli*, jossa pieni harmaa lintu karkottaa ihmeellisen kauniilla laulullaan jopa Kuoleman takaisin puutarhaansa Keisarin vuoteen viereltä. Keisarille Satakieli lupaa laulavansa sekä onnellisista että niistä, jotka kärsivät. ”Minä laulan pahasta ja hyvästä, jota ympärilläsi pidetään salassa.”

¹⁸ Jäntin kodin merkityksiä naisten hulluuskertomuksissa käsittelevässä väitöstutkimuksessa nousee esille, kuinka maisema voi olla itsessään ja kodissaan sietämättömästi kärsivälle subjektille sekä samaistumisen paikka että yksinäisyyden lähde.

¹⁹ Suomen kielen verbi ’ymmärtää’ on alun perin tarkoittanut ympäri kiertämistä ja kulkemista, myös ympärillä ”hääräämistä” ja palvele-

mista. Kirjakieleen se tuli 1500-luvulla tarkoittamaan jonkin asian ympäröimistä ajatuksen voimalla eli tajuamista. Ymmärtämiseen on usein liitetty ajatus myönteisestä ymmärtäväisyydestä, johon liittyy moraalinen hyväksyminen. Kun jotain henkilöä ymmärretään, hänen käyttäytymistään pidetään johdonmukaisena seurauksena tilanteesta, taipumuksista, motiiveista ja uskomuksista. (Niiniluoto 2012a, 1–2; Niiniluoto 2012b, 161.)

LÄHTEET

Kirjallisuus

Peura, Maria (2001) *On rakkautes ääretön*. (ORÄ) Helsinki: Tammi.

Lähteet

Ahmed, Sara (2004) *The cultural politics of emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bachelard, Gaston (2003/1957) *Tilan poetiikka*. Alkuteos: *La Poétique de l'espace*. Suom. Tarja Roinila. Helsinki: Nemo.

Barthes, Roland (1985/1980) *Valoisa huone*. Alkuteos: *La chambre claire*. Suom. Martti Lintunen, Esa Siironen ja Leevi Lehto. Helsinki: Kansankulttuuri. Suomen valokuvataiteen museon säätiö.

Berleant, Arnold (1992) *The aesthetics of environment*. Philadelphia: Temple University Press.

Foucault, Michel (1980/1975) *Tarkkailla ja rangaista*. Alkuteos: *Surveiller et punir*. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.

Hallikainen, Ville (1998) *The Finnish wilderness experience*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 711. Rovaniemen tutkimusasema.

Hurtig, Johanna (2012) ”Usko ja uskon yhteisö väkivallan tapahtumaympäristönä.” Teoksessa Johanna Hurtig & Mari Leppänen (toim.) *Maijan*

- tarina. *Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*, s. 118–145. Helsinki: Kirjapaja.
- Hurtig, Johanna & Leppänen, Mari (toim.) (2012) *Maijan tarina. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*. Helsinki: Kirjapaja.
- Jaatinen, Heidi (2010) *Ei saa katsoa aurinkoon*. Helsinki: Gummerus.
- Jäntti, Saara (2012) *Bringing madness home. The multiple meanings of home in Janet Frame's Faces in the Water, Bessie Head's A Question of Power and Lauren Slater's Prozac Diary*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Karjalainen, Pauli Tapani (1999) ”Matkalla maiseman merkityksiin.” Teoksessa Pauli Tapani Karjalainen & Petri J. Raivo (toim.) *Maantieteen maisemia. Johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen*, s. 23–41. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmoniste no. 27. Oulu: Oulun yliopisto.
- Karjalainen, Pauli Tapani (2003) ”Geobiografinen kysymys: paikat ja elämämme kertomukset.” *Synteesi* 3, 11–19.
- Karkulehto, Sanna (2008) ”Sukupuolten tiloja ja tunteja.” Teoksessa Sanna Karkulehto (toim.) *Taajuuksilla värähdellen. Sukupuolten tiloja ja tunteja kirjallisuudessa ja elokuvassa*, s. 9–20. *Studia Humaniora Ouluensia* 7. Oulu: Oulun yliopisto.
- Karkulehto, Sanna (2012) ”Sinun asenteesi edustaa äärimmäistä väkivaltaa.” Teoksessa Katja Kettu & Krista Petäjäjärvi (toim.) *Pimppini on valloillaan*, s. 114–124. Helsinki: WSOY.
- Koho, Satu (2008a) *Minun tuoleni, minun mereni. Koettu ja eletty paikka Joni Skiftesvikin martinniemiästeoksissa*. Oulu: Väitöskirja. Omakustanne.
- Koho, Satu (2008b) ”Tuulehenko teen tupani? Niinan tilapuolisuus Joni Skiftesvikin romaanissa Tuulenpesä.” Teoksessa Sanna Karkulehto (toim.) *Taajuuksilla värähdellen. Sukupuolten tiloja ja tunteja kirjallisuudessa ja elokuvassa*, s. 61–78. *Studia Humaniora Ouluensia* 7. Oulu: Oulun yliopisto.

- Koskela, Hille (1994) *Tilan voima ja paikan henki. Yhteiskuntateoria ja humanismi uudessa aluemaantieteessä*. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Koskela, Hille (1997) ”Tilapuoli sukupuoli.” Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, s. 73–86. Tampere: Vastapaino.
- Koskela, Hille (2009) *Pelkokierre – pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitinen, Merja (2004) *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä*. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja (2012) ”Seksuaalisen hyväksikäytön tiedetyksi tuleminen.” Teoksessa Johanna Hurtig & Mari Leppänen (toim.) *Maijan tarina. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*, s. 156–168. Helsinki: Kirjapaja.
- Lehtinen, Ullaliina (1998) *Underdog shame. Philosophical essays on women’s internalization of inferiority*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lehtola, Veli-Pekka (1997) *Rajamaan identiteetti: lappilaisuuden rakentuminen 1920- ja 1930-luvun kirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Makkonen, Anna (1991) *Romaani katsoo peiliin: mise en abyme -rakenteet ja tekstienvälisyys Marko Tapion Aapo Heiskasen viikatetanssissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Malinen, Ben (2003) *Häpeän monet kasvot*. Helsinki: Kirjapaja.
- MacKinnon, Catharine (1987) *Feminism unmodified. Discourses on life and law*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kettunen, Paavo (2011) *Kätetty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä*. Helsinki: Kirjapaja.
- Märsynaho, Jaana (2012) ”Koivuäidin sylissä – Maria Peura.” Teoksessa Sinikka Carlsson, Liisi Huhtala, Sanna Karkulehto, Ilmari Leppihal-

- me & Jaana Märsynaho (toim.) *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*, s. 216. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nash, Roderick (1982) *Wilderness and the American mind*. London: Yale University Press London.
- Niiniluoto, Ilkka (2012a) ”Avaussanat.” Teoksessa Valtteri Viljanen, Helena Siipi & Matti Sintonen (toim.) *Ymmärrys*, 1–6. Reports from the Department of Philosophy Vol. 25. Turku: University of Turku.
- Niiniluoto, Ilkka (2012b) ”Merkitys ja ymmärtäminen.” Teoksessa Valtteri Viljanen, Helena Siipi & Matti Sintonen (toim.) *Ymmärrys*, s. 159–165. Reports from the Department of Philosophy Vol. 25. Turku: University of Turku.
- Ojanen, Eero (2001) *Kauneuden filosofia*. Helsinki: Kirjapaja.
- Paasi, Anssi (1983) *Maantieteen subjekti? Tie humanistisen ja behavioraalisen maantieteen nykytematiikkaan*. Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden julkaisu nro 34. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Peura, Maria (2005) *Valon reunalla*. Helsinki: Teos.
- Peura, Maria (2008) *Vederaliset*. Helsinki: Otava.
- Porteous, J. Douglas (1985) ”Literature and humanist geography.” *Area* 2, 117–122.
- Relph, Edward (1976) *Place and placelessness*. London: Pion Limited.
- Ridanpää, Juha (2005) *Kuvitteellinen pohjoinen: Maantiede, kirjallisuus ja postkoloniaalinen kritiikki*. Publications of the Geographical Society of Northern Finland and the Department of Geography, University of Oulu. Oulu: Nordia Geographical Publication.
- Rolston, Holmes (1998) ”Aesthetic experience in forests.” *Journal of aesthetics and art criticism* 56 (2), 157–166.
- Ronkainen, Suvi & Sari Näre (2008) ”Intiimin haavoittava valta.” Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*, s. 7–42. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Ronkainen, Suvi (2008) ”Intiimi loukkaus ja haavoittuvuus. Seksuaalinen väkivalta ja pornografisoivat narratiivit.” Teoksessa Sari Näre & Suvi

- Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*, s. 43–83. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Rose, Gillan (1993) *Feminism and geography. The limits of geographical knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Saarinen, Jarkko (1999) ”Erämaa muutoksessa.” Teoksessa Jarkko Saarinen (toim.) *Erämaan arvot. Retkiä monimuotoisiin erämaihin*, s. 77–93. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 733. Rovaniemen tutkimus- asema.
- Salin, Eero (2012) ”Trauman synty ja korjaaminen.” Teoksessa Johanna Hurtig & Mari Leppänen (toim.) *Maijan tarina. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*, s. 109–117. Helsinki: Kirjapaja.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (2003) *Touching feeling. Affect, pedagogy, performativity*. Durham & London: Duke University Press.
- Sepänmaa, Yrjö (1998) ”Matkan estetiikka. Matka koettuna ja kokemus teoksena.” Teoksessa Marja-Leena Hakkarainen & Tero Koistinen (toim.) *Matkakirja: Artikkeleita kirjallisista matkoista mieleen ja maailmaan*, s. 13–23. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Syrjämaa, Taina & Janne Tunturi (2002) ”Johdanto.” Teoksessa Taina Syrjämaa & Janne Tunturi (toim.) *Eletty ja muistettu tila*, s. 7–33. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tani, Sirpa (1995) *Kaupunki Taikapeilissä. Helsinki-elokuvien mielen maisemat – maantieteellisiä tulkintoja*. Helsingin kaupungin tietokeskuk- sen tutkimuksia 1995:14. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Tuan, Yi-Fu (1978) ”Literature and geography. Implications for geographical research.” Teoksessa David F. Ley & Marwin S. Samuels (toim.) *Humanistic geography. Prospects and problems*, s. 194–206. London: Croom Helm.
- Tuan, Yi-Fu (1990) *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes and values*. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs. New York: Columbia University Press.

Vuola, Elina (2011) *Jumalainen nainen. Neitsyt Mariaa etsimässä*. Helsinki: Otava.

Sähköiset lähteet

Kaljunen, Outi, Koponen, Kirsi et al. (Tampereen kaupungin lastensuojelun työryhmä) (2012) *Kaltoin kohdeltu lapsi. Käsikirja kaltoin kohdellun lapsen kanssa työskenteleville*. <http://www.tampere.fi/material/attachments/k/unnamed_7426/kaltoinkohdeltulapsi_kk.pdf> (15.01.2013).

Kilpiö, Markku (1987) Taustakuvaus virrestä 078: 78 *Vieraalla maalla kaukana. There is a green hill far away*. <<http://evl.fi/Virsikirja.nsf/63fe9e50813fe1d6c2256e570039fa80/69650cb2d6fbc9dfc2256fa40042c5d1?OpenDocument>> (15.01.2013).

Andersen, H. C. (1844)

<http://www.hca.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=45&Itemid=63&lang=fi> (19.4.2013.)